

TRANSLITERATIE VAN HET CYRILLISCHE ALFABET

o Vooraf

Er bestaan verschillende systemen om het cyrillische alfabet om te zetten in Latijnse letters. Grofweg hebben we te maken met *internationale* en met *nationale* systemen.

Van de internationale systemen is de zogeheten ‘wetenschappelijke’ variant met name in Europa wijdverbreid. Deze is sinds 1954 ontwikkeld door de *International Organization for Standardization*. Ook in de Nederlandse slavistiek en tot op zekere hoogte in de Ruslandkunde en het bibliotheekwezen is dit het gebruikelijke systeem. Daarbuiten heeft het echter een beperkt bereik. In Angelsaksische landen geniet overigens een ander wetenschappelijk systeem de voorkeur, namelijk dat van de *American Library Association-Library of Congress* (ALA-LC). Zie verder § 1.

Bij de nationale systemen wordt geprobeerd om het cyrillisch weer te geven op een manier die de uitspraak het dichtst benadert. (Men spreekt in dat geval eerder van een transcriptie dan van een transliteratie, d.w.z. het letter voor letter weergeven van tekens uit het ene schrift in het andere.) Voorbeeld: Russisch *Пушкин* vind je in het Nederlands meestal als *Poesjkin*, in het Duits als *Puschkin*, in het Engels als *Pushkin* en in het Frans als *Pouchkine*. In Engelstalige werken (ook wetenschappelijke) wordt gewoonlijk de ‘British Standard’ gebruikt. Zie verder § 2.

Het is belangrijk om te beseffen dat er ook binnen de verschillende systemen veel variatie kan optreden. Zo tref je bijvoorbeeld in het Nederlandse systeem *Toergenev*, *Toergenjev*, *Toergenew* en *Toergenjew* aan en kan de cyrillische э binnen (de verschillende varianten van) het wetenschappelijke systeem zowel door *è* als door *é* worden weergegeven. Bovendien is het geen uitzondering wanneer je binnen één boek verschillende systemen tegenkomt, bijvoorbeeld een lokale transliteratie in de hoofdtekst (al was het maar om niet te hoeven afwijken van ingeburgerde spellingen van eigennamen) en een internationale in de bibliografie (om zo de toegang tot bibliotheken mogelijk te maken). Welk systeem of combinatie van systemen het beste is hangt af van het onderwerp en de doelgroep. Een voorbeeld van een gedetailleerde verantwoording van de gemaakte keuze vind je bij Karel van het Reve op pagina 14 van zijn *Geschiedenis van de Russische literatuur* (Amsterdam 1985).

De verschillende transliteratiesystemen komen uitvoerig aan de orde op de Engelse Wikipedia-pagina ‘Romanization of Russian’. In de tabel staat het wetenschappelijke (‘scholarly’) systeem als eerste, gevolgd door de bijna identieke en eveneens vaak gebruikte variant ‘ISO/R9: 1968’. De nieuwere versie ‘ISO9: 1995’ (vijfde kolom) wordt in wetenschappelijke publicaties weinig gebruikt.

1 Wetenschappelijke transliteratie

1.1 Cyrillisch alfabet van het Russisch

a = a	ë = ë	л = l	с = s	ч = č	э = è
б = b	ж = ž	м = m	т = t	ш = š	ю = ju
в = v	з = z	н = n	у = u	щ = šč	я = ja
г = g	и = i	о = o	ф = f	ъ = ”	
д = d	й = j	п = p	х = x	ы = y	
е = e	к = k	р = r	ц = c	ь = ’	

Opmerkingen

- Alternatieven: x = ch (of, minder vaak: x = h) en ə = è.
- Tot de spellingshervorming van 1918 gebruikte letters: i = i, ѣ = ě, ѓ = f (ook f), v = i (ook ý); њ in posities waar het na 1918 niet meer voorkomt, wordt niet genoteerd (b.v. столъ = stol). Overigens wordt tekst in oude spelling vaak in de moderne orthografie geciteerd (b.v. Извѣстія Отдѣленія русскаго языка = *Izvēstija Otdělenija russkago jazyka* of *Izvestija Otdelenija russkogo jazyka*).

Verder hanteren online bibliotheekcatalogi (waaronder degene van de Nederlandse universiteiten) een vereenvoudigde variant van bovenstaand systeem, waarbij alle diakritische tekens worden weggelaten en ѓ en њ niet worden weergegeven. Zo vind je *Хорошкевич* niet alleen door de naam in het cyrillisch in te typen, maar ook door op *Xoroskevic* of *Choroskevic* te zoeken (zo b.v. UB Leiden) en *Юрѣев* door *Jurev* in te typen. (De makers van elektronische catalogi doen weliswaar erg hun best om gangbare veelvormige transcripties intern aan elkaar te koppelen, zodat je bijvoorbeeld bij *Sostakovic* ook treffers krijgt met *Schostakowitsch* erin, maar het is geen volledig sluitend systeem.)

1.2 Bijzonderheden bij de overige Slavische cyrillische alfabetten

In het onderstaande lijstje is hier en daar een keuze gemaakt uit verschillende mogelijkheden.

- Oekraïens г = h, ґ = g, є = je, и = y, і = ĭ, ї = i, ’ = ”
- Witruisisch г = h, і = i, ҃ = ŭ
- Bulgaars х = h, щ = št, ъ = ä (tot 1945 ook ѣ = ě en ж = ä)
- Macedonisch x = h, j = j, љ = lj, њ = nj, џ = dž, s = dz, ́ = ǵ, ́ = ǵ
- Servisch x = h, j = j, љ = lj, њ = nj, џ = dž, ѣ = đ, ѣ = ć

2 Nederlandse, Engelse, Duitse en Franse transliteratie van het Russisch

Russisch	Nederlands ¹	Engels ²	Duits ³	Frans ⁴
а	a	a	a	a
б	b	b	b	b
в	v / w	v	w	v
г	g	g	g	g / gu
д	d	d	d	d
е	e / je	e	e / je	e / é / ie
ё	o / jo / e / je	ë	o / jo	e / io
ж	zj	zh	sh / sch	j
з	z	z	s	z
и	i	i	i	i
й	j / –	ï	i / –	ï / –
к	k	k	k	k
л	l	l	l	l
м	m	m	m	m
н	n	n	n	n
о	o	o	o	o
п	p	p	p	p
р	r	r	r	r
с	s	s	ss / s	ss / s
т	t	t	t	t
у	oe	u	u	ou
ф	f	f	f	f
х	ch	kh	ch	kh
ц	ts	ts	z	ts
ч	tsj	ch	tsch	tch
ш	sj	sh	sch	ch
щ	sjtsj	shch	schtsch	chtch
ъ	–	”	–	–
ы	y	ÿ	y	y
ь	–	’	–	–
э	e	é	e	e
ю	joe	yu	ju	you / iou
я	ja	ya	ja	ya / ia / ïa

¹ Commentaar bij variaties: (1) De *w* benadert de Russische *в* wat uitspraak betreft het beste. (2) *e* is doorgaans *je*, maar na een medeklinker gewoonlijk *e* (*Есенин* = *Jesenin*; met onvoorspelbaarheden van het type *Брежнев* = *Brezjnev* en *Тургенев* = *Toergenjev*). (3) *ë* = *jo* of *je*, maar na *ж*, *ч*, *ш*, *щ* gewoonlijk *o* of *e* (*Горбачёв* = *Gorbatsjov* of *Gorbatsjev*). (4) *ÿ* verdwijnt meestal in de uitgangen *-уй* en *-ый* (*Горький* = *Gorki*).

² Volgens de ‘British Standards Institution’ (er bestaan echter ook andere nationale systemen). Zie b.v.: Terence Wade, *A comprehensive Russian grammar*, Oxford 2000 (2^e ed.), 1-2.

³ Volgens de gangbare ‘Duden-Transkription’. Zie voor verdere details b.v.: Herbert Mulisch, *Handbuch der russischen Gegenwartssprache*, Leipzig [etc.] 1993, 34-35.

⁴ Zie voor commentaar: Roger Comtet, *Grammaire du russe contemporain*, Toulouse 2002, 28-29.